

HUMANIST, POLIHISTOR I POLIGRAF GIUSEPPE ROSACCIO I
SKRADIN

Krešimir Čvrlijak

*Autor govori o talijanskom humanistu Giuseppeu Rosacciu
i njegovu putopisu o Dalmaciji i Skradinu.*

Surovo političko doba u Dalmaciji tijekom čitavog 16. stoljeća bremenito će se odraziti i na promet putnika odasvud pritiječnijem Dalmacijom. Putuju mahom samo oni koji to moraju iz ovog ili onog razloga. Iz razumljivih razloga kreću na put duž Jadrana i drugamo trgovci, hodočasnici, pustolovi, bogati ljudi i oni što stoje u bližoj ili daljoj svezi sa suvremenim ratnim zbivanjima. Svatko za svojim poslom i u svom pravcu. Putuju teško, pogibeljno, skromno i sporo. Zbog svega toga, u navedenom razdoblju nije bilo prometno ni u Skradinu ni oko Skradina.

Izvan itinerara ostat će u to doba Skradin pruskom plemiću Ludwigu von Rauteru (1542-1614) koji je u razdoblju od 1567. do 1571. poduzeo putovanje u Tursku, Palestinu, Egipat, Grčku, duž Dalmacije u Italiju, Francusku i Englesku. Po povratku s istoka L. von Rauter zajedno sa svojim sputnicima skreće i uplovljava u šibenski kanal nakon kojega mu puca pogled na »veliko jezero« i »krasan gradić« Šibenik. Bilo je to 2. srpnja 1569. Skradin i Krku pruski plemić niti spominje a niti ih je, čini se, namjeravao posjetiti.¹

Koliko god se malo ticalo našeg predmeta razmatranja, valja na ovom mjestu spomenuti jedno namjeravano putovanje iz tog doba, do kojeg nažalost nije došlo. No, da je došlo, svojom izuzetnošću premašilo bi mnoga druga. U pitanju je naime naumljeno i neostvareno putovanje Michelagnela Buonarrotija (1475-1564) u Dubrovnik. Za taj Michelangelov naum danas znamo iz soneta što ga je veliki talijanski genij uputio dubrovačkom nadbiskupu i svom prijatelju Lodovicu Beccadelliju 1561. godine. Svoj naum Michelangelo priopćava nadbiskupu u prvom stihu posljednje kitice spomenutog soneta: »Jer k vama doći bijah naumio«. Naum, kao što je poznato, Michelangelo nije ostvario zbog smrti izvjesnog Urbina.²

Doputovao nam je zato iz susjedne Italije Michelangelov sunarodnjak i mlađi suvremenik Giuseppe Rosaccio (oko 1530-1603) koji doduše nije zadužio Italiju i čovječanstvo u mjeri u kojoj je to učinio Michelangelo, ali

¹Izvod iz rukopisa L. von Rautera *Itinerarium oder Reisebuch* dostupnim nam je učinio Šime Jurić koji je na hrvatski preveo i prokomentirao tekst rukopisa što ga je prepisao i s uvodom popratio Jan Olog Fristrom, knjižničar Sveučilišne knjižnice u švedskom gradu Lundu, gdje se izvorni rukopis čuva. O svemu vidi opširnije: Šime Jurić, »Putovanje jednog Nijemca duž dalmatinske obale 1569. godine«, *Zadarska revija*, 17 (1978), br. 2-3, Zadar, str. 274-283.

²O tome vidi: Dušan Žanko, »Michelangelo Buonarroti namjeravao je doći u Dubrovnik«, *Hrvatski narod*, 1 (1939), 1, 5, Zagreb.

se u svakom slučaju može s njime mjeriti širinom i svestranošću znanja kojim je za života ovladao. Pokušat ćemo poput Fortisa užganom zubljom u špilji na izvoru Krke, i mi prići ovom velikom putniku 16. stoljeća, te unijeti svjetla u tamu koja još i danas obavlja njegovo sporno i tajnovito putovanje.

Među putopisce (P. Zoranić, F. Casas, M. Kažotić, F. Levasseur) kojima u cijelosti ili dijelom poričemo, osporavamo ili dovodimo u pitanje autopsiju, ubrajamo i nedovoljno poznatog i istraženog talijanskog liječnika, geografa, kozmografa i kartografa G. Rosaccia. Međutim, kao da je pitanje autopsije kod Rosaccia drugorazrednog značenja, dok biografi i bibliografi nisu ni dan danas riješili ili odgonetnuli neke bitne nedoumice u cjelovitom sagledavanju i poznavanju života i djela G. Rosaccija. Pouzdano se može utvrditi da je u poznavanju života i djela G. Rosaccija najdalje otišao talijanski povjesničar Gian-Giuseppe Liruti.³ Može se isto tako kazati da se nakon Lirutija malo što novoga prinijelo životu i djelu G. Rosaccija. Prema Lirutiju, G. Rosaccio se rodio u Pordenoneu oko 1530. Otac mu se zvao Leonardo (Lionardo). Kako je već za osnovnog školovanja očitovao neobičnu bistrinu i darovitost, otac ga je, kad je tome došlo vrijeme, poslao na sveučilište u Padovu gdje je započeo studij filozofije i medicine. Položiv propisno ispite, vratio se kući kao laureat. Htio se potom zaposliti, ali se za nj u Pordenoneu nije našlo posla. Odlučio je zato promijeniti sredinu i potražiti posao u drevnom gradiću Tricesimu, poznatom još iz rimskih vremena. Prema Lirutiju, Rosaccio je u Tricesimu živio 1552, obavljajući tu ne samo liječničku službu, i to uspješno i zapaženo, nego i druge gradske službe. Studirao je naime Rosaccio u Padovi također i pravo, te mu je tako na osnovi toga povjereno u Tricesimu mjesto suca u građanskim parnicama. Lirutiju je također pošlo za rukom naći u sudskim spisima za god. 1561. i 1575. G. Rosaccia na položaju kao »Vicecapitano della Gestaldia«, te da je to možda bio i drugih godina. No, G. Rosaccio je svoju darovitost i marljivost iskazao i na mnogim drugim područjima. Plod njegova dugog i bogatog života i rada četrdesetak je što većih što manjih djela.⁴ Liruti nam priopćava čak i nadnevak smrti G. Rosaccia - 30. travnja 1603.

Učestalo tiskanje ovog djela najbolje govori o ugledu što ga je uživalo. Tu učestalost Petar Matković tumači time što je djelo G. G. Rosaccia po svojoj prilici spadalo među djela koja su se po potrebi stereotipno pretiskavala. Kad je to odgovaralo svrsi, ime autora bi se ispustilo, naslovnica izmijenila, a broj slika uvećao ili smanjio. Jedno suvremeno mišljenje⁵ pruža na to pitanje mnogo konkretniji odgovor. Stanovitu popularnost i primat uživala su među Venecijancima upravo putovanja u Carigrad, tu metropolu Orijenta, koju su toliko sponje vezivale uz povijest Republike.

Iz te učestalosti pokušavaju se opet izvući zaključci o pravoj naravi djela, tj. da je u pitanju djelo putokaznog,⁶ a ne putopisnog karaktera, što znači da je imalo poslužiti kao putnički ili trgovački vodič. G. Lucchetta, suvreme-

³Budući da, koliko mi je poznato, naše knjižnice nemaju Lirutijevo djelo (*Notizie delle vite ed opere scritte da' letterati del Friuli*, vol. IV, Venezia 1830), nitko od onih koji su u nas pisali o Rosacciu (od Matkovića do Budiše) Lirutija ne spominju, ne navode ili se na nj pozivaju. Ispise iz Lirutija (st. 166-169) načinio sam u venecijanskoj Marciani.

⁴»Molte altre composizioni in diversi generi al illustri Signori dedicate, che per brevità si tralasciano« (G. G. Liruti, nav. dj., str. 169).

⁵»Tra i viaggi più cari ai Veneziani teneva indubbiamente il primo posto quello che portava a Constantinopoli, la metropoli d'oriente legata per tanti motivi alla storia della Repubblica, tuttora sede di una considerevole colonia veneta ed emporio commerciale della massima importanza« (Giuliano Lucchetta, »Viaggiatori, geografi e racconti di viaggio dell' età barocca«, *Storia della cultura veneta*, II, licentio 4/II, Vicenza 1984, str. 201).

⁶Koliko zapravo može neko djelo biti ma i puki putokaz, u kojem »neima ni puta, ni mjesta ni gora, ni rieka?« (Petar Matković, »Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vjeka. Putopisi Jos. Rosaccia g. 1574-1606...«, *Rad, JAZU*, knj. 136, Zagreb 1898, str. 5).

ni znalac svjetskih putovanja, također drži Rosaccijevu knjižicu pravim pravcatim oslikanim vodičem.⁷ Matković inače Rosaccijev putopis drži »na prvom (je) po kronologijskom redu« među putopisima na Balkanskom poluo- toku.

Prava zbrka vlada među bibliografima kad treba utvrditi točan broj izdanja. Ima tu nekih nedoumica koje su jedva rješive. Da li primjerice ne vjerovati autoritetu u ovim pitanjima, kakav je bio Petar Matković, je li odista vidio izdanje iz 1574. na geografskoj izložbi u Veneciji 1880. u povodu međunarodnog geografskog kongresa? Izrijekom kaže da ga je vidio »u velikoj hrpi starih geografskih knjiga mlletačkih«. Matković domćeće da je izdanje zabilježeno i u katalogu spomenute izložbe. Naravno da je u katalogu mogla biti pogrešno otisnuta godina izdanja, no Matkovićev autoritet s jedne, i sve navedene okolnosti s druge strane odgone svaku dvojbu u izdanje iz 1574. godine. K tome, Matković je pročitao i naslov: *Viaggi da Venezia a Constantinopoli per mare e per terra, Venetia 1574* obl. in 4. con tavole 72, incise da Marco Sadeler. Jedinствен broj gravura (72), za razliku od ostalih izdanja (74, 76) potvrđuje da Matković to izdanje nije zamijenio ili pobrkao s nekim drugim izdanjem.

Tragom nekih suvremenih pretpostavki, a osobito uvidom u kopiju izdanja što mu ga je poslao ing. Ivan Dubravčić, naš bibliofil iz Nizozemske, Dražen Budiša donosi zaključak, odnosno pretpostavku da svim kasnijim izdanjima prethodi izdanje s naslovom: *Raccolta de disegni di tutte le città e fortezze di mare che sono nel viaggio da Venetia a Constantinopoli, et altre uicine: con aggiunta di alcune isole principali*. To je izdanje bez oznake mjesta, imena autora i godine, te bez izvorne paginacije. Dakle, po D. Budiši, to izdanje prethodi svim Francovim, Scolarijevim odnosno Sadelerovim izdanjima.⁸

Matkoviću su naravno poznata i sva druga izdanja, no ostalo mu je nepoznato ono što nalazimo kod G. G. Lirutija. Ovaj je naime u svom izlaganju o G. Rosacciu iznio da je napisao djelo: *Al Sereniss, Cosmo Gran Principe di Toscana, Il viaggio per Mare, e per Terra di Constantinopoli, e di terra Santa*, stampato in Venezia l'anno 1601.⁹ Zar sada ne vjerovati prvom i najboljem poznavacu života i djela G. Rosaccia?

Budiša upozorava na Matkovićevu netočnu tvrdnju kako nema imena pisca u izdanju iz 1606. godine. Uz to, Budiša je nadopunio Matkovića u pogledu manje poznatog izdanja iz 1604. godine. Naime, to izdanje R. Rohricht spominje u svom djelu *Bibliotheca geografica Palaestinae* (Berlin 1893).

Uz pretpostavku, koju smo naprijed pokušali obrazložiti i potkrijepiti, da prvo izdanje datira iz 1576, pretpostavili bismo također da je do Rosaccijeva putovanja moglo doći ranih 70-tih godina 16. stoljeća. Na takvu me pretpostavku navodi spoznaja da, obzirom na kasniju učestalost u tiskanju novih izdanja, nije Rosacciu trebalo dugo čekati ni na tiskanje prvog izdanja.

Osim izdanja iz 1574, biografi navode izdanja iz 1598,¹⁰ 1601,¹¹ 1604.¹² i 1606.¹³ Tekstopisac svih izdanja je G. Rosaccio. Sva su izdanja ilustrirana

⁷«... un grazioso libretto di viaggio, una vera e propria guida illustrata, che doveva essere, come dice il sottotitolo, 'opera utile a Mercanti, Marinari et a studiosi di geografia'» (nav. dj., 201).

⁸Budiša upozorava na još dva nedatirana izdanja, navedena u *Studi biografici e bibliografici sulla storia della geografia in Italia*, vol. I, Roma 1882, str. 371 (D. Budiša, »Čamocijev izolar i Rosaccijev putopis«. Pogovor pretisku Rosaccijeva putopisa, izd. 1606, Zagreb 1990), str. 12.

⁹Nav. dj., 168.

¹⁰*Viaggio da Venetia a Costantinopoli per mare per terra et insieme quello di Terra Santa*, Venezia, G. Franco, 1598. Za izdanje iz 1598. veliki talijanski znalac svjetskih putnika, putovanja i itinerara, Pietro Amat di san Filippo, kaže da je »libro raro« koju ni Tobler ne navodi (Pietro Amat di san Filippo, *Bibliografia dei viaggiatori italiani*, Roma 1874, str. 65). I na južnoslavenskim prostorima zateklo se izdanje iz 1598. u privatnim rukama. Posjedovao ga je naime Jovo Sekulović, knjižar iz Herceg-Novog

bakroreznim ilustracijama, vedutama gradova, otoka, tvrđava i sl., s time da u svim izdanjima nije jednak broj tih bakroreza (kreće se od 72 do 76). Te ilustracije danas se smatraju (D. Budiša) najvećom vrijednošću Rosaccijeva djela, ukoliko predstavljaju najstarija i najobuhvatnija grafička fiksiranja naših krajeva i gradova. Tekst je međutim ostao nepromijenjen (stereotipan). Valja pripomenuti da nije isti autor bakroreza u svim izdanjima. Tako je autor bakroreza iz 1574. Marco Sadeler, potomak stare belgijske bakrorezačke obitelji, dočim je bakrorez za izdanja iz 1598. i 1606. priredio mletački bakrorezac Giacomo Franco.

Za nas je najvažnije pitanje izvornosti Rosaccijeva opisa puta u Carigrad, tj. pitanje Rosaccijeve autopsije. Drugim riječima, je li Rosaccio svoj opis preuzeo ili posudio od nekoga. Kao što se Rosaccio, piše Matković, pri opisu kopnenog dijela puta služio Rambertovim opisom, tako se mogao i kod pomorskog dijela puta ispomagati starijim putopisom.¹⁴ Matković je inače uložio velikog truda ne bi li ušao u trag kakvom izvoru Rosaccijeva putopisa u pomorskom dijelu. Nije mu međutim pošlo za rukom, budući da su ti izvori djelimice u rukopisima, te kao takvi manje dostupni. Ovdje valja malo pojašniti i neke Matkovićeve pretpostavke. Može se naime Rosaccijevo djelo uzeti za »putničku knjigu«, nalik kasnijem Bädkeru, koja bi sadržavala upute onima koji kreću na put u Carigrad i Sv. Zemlju. Mogla je dakle biti priređena u trgovačke svrhe, a da se ne dovede u pitanje izvornost pišćeva opisa, odnosno činjeničnost njegovog stvarnog putovanja i dolaska u sve one gradove i luke koje opisuje. Matković je na neki način podredio opis slikama, ukoliko mu »opisi toga puta nisu drugo nego puka objašnjenja slika«.¹⁵ Prema tome, ne treba dovoditi namjenu knjige u svezu s izvornošću opisa.

U izdanju iz 1606. kojim se i mi ovdje služimo, nalazimo 18 veduta gradova: Rovinja, Pulc, Osora, Raba, Paga, Zadra, Šibenika, Skradina, Trogira, Splita, Hvara, Klisa, Korčule, Dubrovnik, Novigrada, Kotor, Budve i Ulcinja.

Imajući u vidu kratkoću teksta, značenje obzirom na autora, te vrijeme iz kojeg datira, donijet ćemo ovdje izvorni tekst u cijelosti:

»... alla bocca del Canale, che va à Sebenico si mira S. Andrea, e alla riva di Leuante la fortezza di San Nicolo si vede, quiui entrando per detta bocca in prospettiva si scorge Sebenico sotto à monti: sopra al quale si scorge la Chiesa di San Giouanni: Questa città non è molto ricca come anco sono tutte le altre di Schiauonia, si per l'asprezza del terreno, e de scoscesi monti, come anco per che non si fanno molto Mercantie ne traffichi importanti: Qui vicino à Sebenico restringendosi il canale, alla parte Occidentale, la oue anco s'incurua, e fa, un Laghetto, nel mezzo quasi di quello, sopra una Punta di terra ferma, si vede Resina: vien chiamato, il detto Lago Pruchiglian: al capo del quale alla riva Occidentale è posta Scardona, quasi hora tutta desolata, si per esser stata dalle mani de' Turchi presa, come anco da Christiani. Mirasi piu entro verso Settentrione dalla detta parte di Scardona, alcune notabili rouine di magnifiche e gran fabbriche, ma riuolgen-

(Živan Mitrović, »Od Venecije do Carigrada. Niz jadransku obalu u šesnaestom veku. Italijanski putopisac o slavenskom karakteru Jadrana - Dokle su išle granice slovenske teritorije?«, *Politika*, XXX/1933 (8. juli), Beograd, br. 9032, str. 5.).

¹¹Il viaggio per Mare, e per Terra di Constantinopoli, e di terra Santa, Venezia 1601.

¹²To izdanje naime spominje samo R. Rohricht u svome djelu *Bibliotheca geographica Palaestinae*, Berlin 1893, str. 221 (nav. P. Matković, nav. dj., str. 2).

¹³*Viaggio da Venetia a Constantinopoli*, per Mare, e per Terra, e insieme quello di Terra Santa. Da Giuseppe Rosaccio con breuità descritto, Venetia, G. Franco, 1606.

¹⁴Nav. dj., 6.

¹⁵Isto.

*dosi à dictro, e lassando Sebcnico alla parte Occidentale, se ci fa incontro Traù...».*¹⁶

Kako je očigledno, pratimo Rosaccia na njegovu putu u Skradin od ulaska u Šibenski kanal. Već se tu javlja poteškoća odnosno nejasnoća u pogledu identifikacije Sv. Andrije (s. Andrea) koga on vidi (si mira). Nije sve jasno ni s tvrdavom S. Nikole, koju je ugledao na istočnoj obali, Pripada li naime »riua di Levante« kopnu (terra ferma) ili tvrđavi (fortezza) Sv. Nikole. Skloniji smo uzeti da je Rosaccio tvrdavu »vidio« na prvoj poziciji, što naravno ne ide u prilog tvrdnji o Rosacciovoj autopsiji.

Ploveci dalje kanalom, Rosaccio ugleda u daljini pod brdima Šibenik, nad kojim strši crkva sv. Ivana. Za grad Šibenik odmah kaže da nije jako bogat kao ni svi ostali hrvatski gradovi (di Shiauonia), bilo zbog surovosti tla i vrletnih brda bilo zbog toga što nije osobito razvijena trgovina važnijom robom. Ovom jedinom rečenicom Rosaccio zaključuje svoj opis Šibenika, upravljajući iznova pogled prema kanalu kojim je doplovio u Šibensku luku. Nedaleko od Šibenika, sa zapadne strane, kanal se suzuje, a potom svija, te pravi jedno jezerce (un Laghetto). Nekako po sredini tog jezera, na jednoj kopnenoj izbočini (sopra una Punta di terra ferma) nalazi se Resina. To bi dakako imalo biti današnje selo Raslina. Za spomenuto jezero kaže da se naziva »Lago Pruchiglian«. Sada nastupa glavna poteškoća u čitavom našem tekstu. Pomutnju naime unosi onaj »al capo del quale« (sc. Lago Pruchiglian), čime zapravo Rosaccio ubicira Skradin na početku Prukljanskog jezera, orijentirajući se nizvodno Krkom. Početak jezera smješta na zapadnoj obali. U nastavku čitamo kako je Skradin tada bio potpuno razrušen, kao kad su ga Turci ili pak kršćani zauzeli. Dublje unutra, sjeverno od spomenutog dijela Skradina vide se neke znamenite ruševine velebnih i velikih zdanja. Putnik se potom vratio natrag u Šibenik, odakle je nastavio put u pravcu Trogira.

Kako se može vidjeti, opis smještaja Skradina, dolaska u Skradin suviše je maglovit, neprecizan i neobičan, a da bismo pouzdanije mogli pretpostaviti boravak u Skradinu. Doduše, od uplovljenja u Šibenski kanal do napuštanja Skradina, dva puta čitamo kako je on to sve vidio (si mira; mira si),¹⁷ no to možemo uzeti za kolokvijalno-deskriptivne uzrečice koje ne treba uzeti značenjski strogo doslovce, da bi naime bile potvrde piščeve autopsije. To isto može se kazati za onaj »riuolgendosi«.

Već samo na primjeru Rosaccijeva opisa Skradina dolazi do izražaja njegova škrtošć u pružanju zemljopisno-povijesnih podataka. Začuduje da ne spominje ime rijeke, dok navodi ime jezera ili priobalnog sela Resina (Raslina). Isto tako začuduje da ne spominje nikakvu utvrdu nad Skradinom, dok u samom podnaslovu djela čitamo kako su opisani i »castelli«. Imala je u to vrijeme i Raslina i kulu i zidine, no ni spomena o tome kod Rosaccia.¹⁸ Sve to potvrđuje kako je, barem zasad, teško u Rosaccijevu opisu čvršće razgraničiti zamišljeno od stvarnog. Uza sve to ima i onih po kojima

¹⁶Viaggio da Venezia a Constantinopoli, Venetia 1606, f 13v.

¹⁷U uvodu u kojem se obraća dobrohotnom čitatelju (Benigno Lettore), Rosaccio ističe kako »sono descritti tutti i Porti, Città, e Castelli«, ali ne i »visti« ili »visitati«.

¹⁸O negdašnjoj kuli i zidinama u Raslini, što su tamošnjem i ondašnjem pučanstvu služili u istu svrhu kao i posvuda drugdje, danas raspoložemo posve pouzdanim podacima. O svemu tome tragao je po šibenskom bilježničkom arhivu šibenski povjesničar Krsto Stošić. Gradnja raslinske kule seže u proljeće 1515. Stošić je došao do podataka o cijeni kule u dukatima, o ljudima koji su potpomagali gradnju, te okolnostima u kojima je 1570. došlo do zauzeća kule (*Sela šibenskog kotara*, Šibenik 1941, str. 119). Dragocijeno je svjedočanstvo iz tog vremena o raslinskoj kuli mapa Martina Rote Kolunića (1532?- oko 1596), na kojoj je na mjestu današnjeg sela Raslina ugravirano nekoliko kuća. Fortis također navodi selo Rasline sa Kolunićeve mape (*Put po Dalmaciji*, prev. Mate Maras, Zagreb 1984, str. 97). O kaštelima u Raslini i Zatonu, na temelju arhivskih dokumenata, vidi također kod Stanka Bačića, *Visovački franjevci u skradinskoj biskupiji*, Split 1991, str. 32.

Rosaccio prolazi kroz sve dalmatinske gradove (Z. Mitrović) i zadržava se u gotovo svim većim mjestima naše obale (M. Despot).¹⁹ Na kraju, dovedbom u pitanje Rosaccijeva dolaska u Skradin, ne mora se dovoditi u pitanje cjelokupno Rosaccijevo putovanje. Bakroresci koji su svojim gravurama oslikali Rosaccijevo djelo, imali su dovoljan broj egzemplarnih predložaka za elaboraciju svog dijela posla. Rosaccio ih je za svoj dio imao već manji broj. Od mogućih egzemplara u koje se Rosaccio mogao ugledati u tadašnjoj mlatačkoj literaturi, opisujući pomorski dio svoga puta, Matković navodi samo Fr. Grasseta iz 1511. Rosaccio se mogao ispomagati djelom P. Fosca *De situ orae Illyrici* (1540) Prema Attiliju Tamaru, oko 1470. objavio je djelo s istim naslovom i Osoranin Antonio Marcello.²⁰ Nije poznato datira li djelo Giambattiste Goine iz Pirana, *De situ orae Istriae*, prije Rosaccijeva. No ako je Rosaccio pisao djelo putopisnog karaktera, znači itinerar, u daleko manjoj mjeri se trebao ispomagati sličnim tuđim djelima, nego ako je pisao knjigu putokaznog karaktera, tj. vodič, pri čemu je mogao i morao zagledati u tuđa slična djela.

Razvidno je već na temelju iznesenog da putna izvješća Giuseppa Rosaccia i, primjericice, Giovannija Battiste Gisustinianija ne spadaju u istu kategoriju. Pred nama su dva različito obrazovana i profesionalno usmjerena čovjeka i putnika. U prvome valja vidjeti visoko obrazovanog humanista i poligrafa, dok u drugome višeg državnog činovnika, humanistički zacijelo ispod prosjeka obrazovanog. No, pružaju nam dva posve različita putopisna štiva. Manje obrazovani putni izvjestitelj u svome štivu gotovo se razmeće bogatstvom svojih opažanja i vjernih uočavanja, dok svega toga u štivu neusporedivo obrazovnijeg izvjestitelja ne nalazimo. Stoviše, i s onim što nam je potonji pružio ostavlja nas u nedoumicama, tako da s pravom sumnjamo u njegovu autopsiju viđenog i opisanog. No, ni te nedoumice ne umanjuju značaj jednog dokumenta o Dalmaciji 16. stoljeća.

RIASSUNTO

L'UMANISTA, POLISTORICO E POLIGRAFO GIUSEPPE ROSACCIO E SCARDONA

Il sogno della vita di tanti commercianti, pellegrini, avventurieri e persone benestanti del XVI secolo di fare un viaggio nell'Oriente esotico, e in particolare nella Terra Santa, fù realizzato dal medico, geografo, cosmografo e cartografo italiano Giuseppe Rosaccio (circa 1530 - 1603). L'interessamento ininterrotto per il nome e l'opera di questo poligrafo importante di provenienza di Pordenone viene confermato anche dalla ristampa croata dello scritto di viaggi *Viaggio da Venetia a Constantinopoli* (Venetia 1606) di Rosaccio. Insieme a quest'opera G. Rosaccio ha lasciato in eredità ai suoi biografi e bibliografi successivi numerosi dubbi e incertezze per quanto riguarda la sua vita e le opere. Così è rimasto questionabile se si tratti di un'opera di carattere di guida o di viaggi. Ha G. Rosaccio dopo il ritorno dal suo viaggio sopraccitato presentato ai suoi contemporanei una guida con descrizioni fedeli oppure un pezzo di letteratura da viaggi? Nelle edizioni susseguenti di quest'opera, particolarmente nel primo decennio del XVII secolo, gli autori tendono piuttosto a distinguervi un'opera di carattere di guida. Tutto quanto è preceduto da una domanda controversa e posta più di una volta, riguardante l'autopsia dello scrittore di viaggi, per la quale l'autore stesso ha lasciato spazio a sufficienza. Vale a dire, non ci lascia infatti sempre del tutto certi e convinti dell'effettività dei suoi viaggi oppure invece »viaggi«.

¹⁹Miroslava Despot, »Opis naše obale u djelu Giuseppa Rosaccia«, *Bulletin razreda za likovne umjetnosti JAZU*, Zagreb, 8 (1960), br. 2-3, str. 206.

²⁰*La Vénétie julienne et la Dalmatie III*, Rome 1919, str. 24. - O Rosacciu kao geografu usp. još: M. Marković, *Descriptio Croatiae*. Naprijed, Zagreb 1993, 129-131.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.